

ES-SUYÛTÎ'NİN “ET-TEBERRÎ MİN MA'ARRATÎ'L-MA'ARRÎ” ADLI URCÛZESİ VE TE'LÎF SEBEBİ

THE URJÛZAH OF AL SUYÛTÎ UNDER THE TITLE OF “AL TABARRÎ MİN MA'ARRAT AL MA'ARRÎ” AND PURPOSE OF COMPILATION

Kemal TUZCU

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
ktuzcu@ankara.edu.tr

Öz

Arap dilinde eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimelerle ilgili çalışmalar önemli bir yer tutar. Bu çalışmalar sözlü dönemden yazılı döneme geçiş aşamasında, VIII. yüzyılın sonları ve IX. yüzyılın başlarında kendini göstermiş, dil âlimleri bu kelimeleri ezberlemeye özen göstermişler, bunları sayıp dökmeyi maharet sayarak hafızaları ile övünmüşlerdir. Bu gelenek daha ileriki dönemlerde de sürmüş Arap şair ve ediplerinden biri olan Ebu'l-Alâ' el-Ma'arrî, âmâlîği nedeniyle kendisine “Köpek” diye hakaret eden birine verdiği cevapta, “Köpek, köpeğin yetmiş adını bilmeyendir” diyerek, bu özelliği ile övünmüş ve bu kişiyi aşağılamıştır. XV. yüzyılın çok yönlü âlimlerinden biri olan es-Suyûtî de el-Ma'arrî'nin bu nitelemesinden kurtulmak için köpeğin yetmiş ismini derlemeye çalışmıştır.

Abstract

The studies which have been done related to synonyms and antonyms in Arabic language occupy a great importance. This works began during the transition period, in the late VIIIth century and the early VIIIth century from the oral period to the written period. The linguists of this period took great pains to memorize these vocabularies. They considered that enumerating these words is a great ability and they prided themselves on their memories. This tradition continued in following periods. Abu al-Alâ' al-Ma'arrî who was one of the Arab poets and litterateurs despised a man with an answer by priding himself on his talent when he insulted him. al Suyûtî who was one of the multilateral scholar in the XVth century tried to compile seventy names of a dog, to escape al Ma'arrî's suspicion.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 16 Ekim 2016
Kabul edildiği tarih: 5 Aralık 2016
Yayınlanma tarihi: 12 Aralık 2016

Article Info

Date submitted: 16 October 2016
Date accepted: 5 December 2016
Date published: 12 December 2016

Anahtar sözcükler

es-Suyûtî, el-Ma'arrî, Köpek isimleri, Urcûze

Keywords

al Suyûtî, al Ma'arrî, Dog names, Urjuzah

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001485

Araplar Emevî devrinden başlamak üzere dili ve edebiyatı derleyip kayıt altına almaya büyük özen göstermişlerdir. İslâmiyetin gelmesiyle, özellikle yine Emevî devrinde İslâm dininin genişlemesi, Arap olmayan kavimlerin İslâmiyet'e girmesi, Kur'ân ve Hadis gibi dini metinlerin doğru okunup yazılmasını gerektirmiştir. Bunu sağlamak amacıyla İslâmiyetle birlikte yayılan Arap dili üzerine yüzlerce çalışma yapılmıştır.

Hicri II./ VIII. yüzyıl sonlarından başlamak üzere dil çalışmaları yoğunluk kazanmış, dilciler Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîfler, şiir ve nesir olarak verilmiş edebi eserlerde kendilerince anlaşılabilir gördükleri veya ilgilerini çeken kelimeleri derlemeye başlamış ve kayıt altına almışlardır. Dilde Gârîb adı verilen bu kelimeler dışında, at isimleri, deve isimleri, haşerat isimleri gibi özel sözlük sayılabilecek eserler vermişlerdir. Özellikle Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. el-Musennâ (ö.210-211/834 -835)'nın bu konuda pek çok çalışması vardır (İbn Nedîm 1:79-80).

Araplarda yazılı döneme geçmeden önce hâkim olan sözlü aktarım geleneği, yazılı dönemin başlarında etkisini sürdürmeye devam etmiş dilciler, şairler ve edipler çok sayıda şiir, kelime hadîs vb. ezberlemişler ve bunu bir maharet saymışlardır. Bu kaynaklarda gördükleri anlaşılmasız kelimeleri bizzat onları kullananlardan sorup öğrenmişlerdir. Arap şiirinin derlenmesinde büyük rolü olan el-Asma'î (ö.215/830-831) Abbâsî dönemi halifelerinden Hârûn er-Reşîd (ö.217/832-833) ile arasından geçen bir diyalogda taşın yetmiş ismini ezberlediğini ifade ettiği rivayet edilir (es-Suyûtî, *el-Muzhir ft...* 1: 257). Bazı dilciler özellikle eşanlı isimleri derlemeye yönelmişler ve bu kelimeleri ezberlemekle hep övünmüşlerdir (ed-Dimşikî 13). es-Suyûtî, el-Muzhir adlı eserinde balın ve sütün seksen kadar isminden söz eder. Yine dilci İbn Haleveyh'in Aslan'ın beş yüz kadar ismini, sakalın iki yüz ismini derlediğini belirtir (es-Suyûtî, *el-Muzhir ft...* 1: 344). Ayrıca köpeğin yetmiş ismini içeren "et-Teberri min Ma'arrati'l-Ma'arri" adlı urcûzeyi yazmıştır.

Urcûze nedir?

Aruz vezninin genellikle recez bahrinde söylenen manzumelerdir. Tam recez *mustef'ulun* tefilesinin altı defa tekrarından oluşur. Recez, Aruz vezninin bir bahri olmakla birlikte Arap şiirinde bir nazım türünün adıdır. Cahiliyye döneminde günlük işlerde, deve otlatırken, kuyulardan su çekerken, ninni söylerken, savaşlarda rakibi aşağılamak veya hakaret ve savaşçıları yüreklendirmek için, irticalen/doğaçlama söylenen birkaç beyitlik kısa şiirlere recez adı verilmiştir. Devenin bacaklarında görülen bir titreme hastalığına benzetilerek isimlendiren recez, *titreme*, *kasılıp-gevşeme* anlamlarına gelmektedir.

Câhiliyye dönemi şairlerinin çoğu bir halk şiiri türü olarak baktıkları bu şiir türünde pek az eser vermişlerdir. Sadru'l-İslâm döneminde ise recez daha çok mu'minlerle müşrikler arasındaki atışmalarda ve hakaretlerde birkaç beyit halinde kullanılmıştır. Sadru'l-İslâm dönemi şairlerinden olan el-Agleb el-İclî (ö.21/641) recezi bu kısa formundan çıkararak, bu bahirde daha uzun şiirler söylemiştir.

Emevî döneminde recez en parlak zamanını yaşamıştır. Emevî halifelerinin Arap geleneklerine bağlılığı, bir halk şiiri türü olan recezi ön plana çıkarmış, halifelerin saraylarında kaside şairlerinin yanı sıra râcizler de bu alanda maharetlerini sergilemişlerdir. Bu ilgi recezi geliştirmiş, bu günün halk ozanları diyebileceğimiz *râcizler* bu nazım türünde kaside kadar uzun manzumeler söylemişler ve bu tür şiirlere de

urcûze (Çoğ.Erâcîz) adı verilmiştir. Kasidede işlenen methiye, fahriye, tasvir gibi hemen her konuda urcûzeler söylenmiştir. Her ne kadar yukarıda recezi uzatan ilk şairin el-Ağleb olduğu belirtilmişse de recez formunu, kaside boyutunda uzatan ilk şair Emevî dönemi şairlerinden el-‘Accâc (ö.h.90/708)¹ olmuştur. el-‘Accâc’tan sonra da oğlu Ru’be b. el-‘Accâc (ö.h.145/762-763)² onun yolunu izlemiştir (Geniş bilgi için bkz. Tuzcu, Arap Şiirinde Recezin...109-129). Emevî devrinde ve Abbasî döneminin başlarında recezin av tasvirlerinde, hayvanlar arasındaki kovalamacayı *Tardiyyât*’ı anlatırken kullanıldığını görüyoruz. Ebû Nuvâs’ın divânında recez bahrinde söylenmiş elli kadar av şiiri vardır.

Şiir geleneği olarak birbirinin uzantısı olan Câhiliyye ve Emevî döneminde recez ve urcûze beyitlerinin dizeleri/şatırları³ birbiri ile kafiyelidir. Emevî döneminde urcûzeler daha çok *meştur recez* adı verilen ve *mustef’îlun* tefîlesinin üç defa tekrarıyla söylenen dizelerden veya *menhûk* adı verilen ve *mustef’îlun* tefîlesinin iki defa tekrarından oluşmaktadır. Kasidede iki şatır bir beyit kabul edilirken, recez veya urcûzelerdeki mısraların/şatırların her biri bir beyit kabul edilir.

Abbasî dönemi başlarında şiirde görülen gelişmeler sonucunda *Muzdevic* adı verilen esaslı receze dayanan bir nazım türü ortaya çıkmıştır. Muzdevic ile birlikte urcûze formu artık didaktik şiirlerin nazmında kullanılmaya başlanmıştır⁴. Bu manzumenin her beyti birbiri ile kafiyeli şatırlardan oluşuyor ve yazıldığı konuyu ezberlemeyi kolaylaştırıyordu. Böylece öğrenciler bu uzun manzumeleri kolayca ezberleyebiliyorlardı.

Recez, nazmın nesre en yakın halidir. Vezne girmiş secî veya kâfiyeli nesir gibidir. Halîl b. Ahmed Recezi şiirden saymamıştır (İbn Manzûr 4: 348). Urcûze söylemek için şair olmaya gerek yoktur. Nitekim din alimleri, tabîpler, dilciler, nahivciler, tarihçiler, matematikçiler kendi konularında pek çok urcûze söylemişlerdir. Böyle bir manzume

¹ el- ‘Accâc, Abdullah b. Ru’be b. Lebîd b. Sahr b. Kuseyf b. ‘Umeire, Ebu’ş-Şa’sâ: Râcîz, recezi uzatan ilk şairdir. Câhiliyye döneminde doğmuş ve yetişmiş, bu dönemde de şiirler söylemiştir. Sonra Müslüman olmuş ve Emevî halifesi el-Velîd b. Abdilmelik zamanında ölmüştür. (ez-Zirikli 4: 86)

² Ru’be b. el-‘Accâc, el-Basrî, et-Temîmî, Ebû Muahammed, Emevî ve Abbâsî devletini gören muhadram şair ve râcîzdir. Hayatının çoğunu Basra’da geçirmiştir. Zamanın ileri gelen dilcileri kendisinden dil ile ilgili hususları sorar öğrenirlerdi. Bu nedenle onun urcûzeleri Arap şiirinin ilk didaktik şiirleri kabul edilebilir. (ez-Zirikli 3:34)

³ Beyit yarıları.

⁴ Arap edebiyatında didaktik şiirler hakkında geniş bilgi için (bkz. Tuzcu, Klasik Arap Şiirinde Didaktik... 147-171). Hangi konularda urcûze yazıldığı hususunda bkz. Kâtip Çelebî, *Keşfu’z-Zunûn ‘an Esâmî ve’l-Funûn*, Urcûze maddesi.

yazmak için alimlerin yapması gereken tek şey her beyti oluşturan iki mısranın sonlarındaki kâfiyeyi tutturması.

es-Suyûtî Kimdir?

es-Suyûtî'nin tam adı Ebu'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahmân b. el-Kemal Ebî Bekr b. Muhammed b. Sâbikiddîn b. el-Fahr Osmân b. Nâziriddîn Muhammed b. Seyfiddîn Hızır b. Necmiddîn Ebi's-Salâh Eyyûb b. Nâsıreddîn b. Muhammed b. eş-Şeyh Hemmâmiddîn el-Hudayrî el-Esyûtî'dir. Yazar 849/ 1445-1446 yılında Kâhire'de doğmuştur. Babası İran kökenlidir. Dedeleri Bağdâd'ta el-Hudayriyye'de yaşadığı için nisbelerinden biri el-Hudayrî'dir. Ancak babası Kemal, Nil ırmağının batısındaki el-Asyût'da doğduğundan el-Esyûtî lakabını almıştır. Bu şehrin adının başında Hemze kullanılmadan; *Suyût* şeklinde telaffuz edildiği için yazar es-Suyûtî olarak tanınmıştır.

es-Suyûtî çocuk yaşta iken babasını yitirmiş ve bakımını eş-Şihâb b. et-Tabbâh üslenmiştir. Zamanının ileri gelen hocaları; 'Alemuddîn el-Bulkînî (ö.h.868/1464)⁵, Şerefuddîn el-Munâvî (ö.871/1467)⁶, Muhyiddîn el-Kâfiyecî (ö.h.879/1474)⁷ ve İbn Hacer el-Askalânî⁸'den dersler almıştır. Kırk yaşına geldiğinde Nil nehrinin kıyısındaki Ravzatu'l-Mikyâs'ta inzivaya çekilmiş ve eserlerinin çoğunu burada yazmıştır. Altı yüz kadar eser te'lif eden es-Suyûtî h. 911/1505'te ölmüştür. es-Suyûtî'nin eserlerinin çoğu küçük risaleler halindedir. Celâluddîn el-Mahallî'nin ölümü üzerine, onun yarım kalan Kur'ân tefsirini tamamlayarak oluşturduğu küçük hacimli bir eseri *Tefsîru'l-Celâleyn*'dir. *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân* yine tefsir ile ilgili bir eserdir. Hadis alanında güvenilir kaynaklar olan *el-Câmi'u's-Sağîr*, *ed-Durru'l-Mensûr*, *Târîhu'l-Hulefâ'*, Husnu'l-

⁵ Sâlih b. 'Umer b. Reslân el-Askalânî, el-Kâhirî, fıkıhçı, kelamcı, hadisçi, tefsirci şair ve yazardır.(bkz. Kehhâle 1: 832)

⁶ Şerefuddîn el-Munâvî, Yahyâ b. Muhammed, Şerefuddîn İbn Sa'duddîn el-Haddâdî el-Munâvî: Şafîî fıkıhçısıdır. Kahire'de yetişip, yine orada ölmüştür. Mısır bölgesinin kadısı olmuştur. Yaptığı işler ve davranışları nedeni ile bazı şairlerin methiyelerine konu olmuştur. Kırk Hadis ve Şafîî fikhî konularında kitapları vardır. (bkz. ez-Zirikli 8: 167)

⁷ Muhyiddîn el-Kâfiyecî; Muhammed b. Suleymân b. Sa'ad b. Mes'ud el-Kâfiyecî: İbnu'l-Hâcib'in el-Kâfiye fi'n-Nahv adlı eseri ile çok uğraştığı için bu lakap verilmiştir. Saruhan'da doğmuştur. Fıkıh, tefsir hadis, sarf-nahiv ve mantık gibi konularda çalışmıştır. Mısır'da şöhret bulmuştur. Hangah Şeyhliği görevinde bulunmuştur. Eserlerinden bazıları şunlardır: İbn Hişâm'ın Kavâ'idü'l-İrâb adlı eserinin şerhi, Vecizu'n-Nizâm fi İzhâri Mevâridi'l-Ahkâm, Hallu'l-Eşkâl... (bkz. Kehhâle 3: 332-333).

⁸ Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Kinânî, el-'Askalânî Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn İbn Hacer: tarihçi ve hadisçidir. Ataları Filistin kökenlidir. Ancak kendisi Mısır'da yaşamıştır. Başlangıçta edebiyat ve şiire düşkün olan el-Askalânî daha sonra kendini hadis ilmine vermiştir. Hadis araştırmaları için Yemen ve Hicâz'ı dolaşmıştır. Böylece bu konuda meşhur olmuştur. Uzun süre Mısır'da kadılık yapan el-'Askalânî'nin birçok eseri vardır. Başlıcaları: *ed-Durru'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mi'eti's-Sâmine*, *Lisânu'l-Mizân*, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe* (ez-Zirikli 1: 177)

Muhâdara ve Bedâ'îz-Zuhûr tarih, *el-Muzhîr fî 'Ulûmi'l-Kur'ân ve el-İktirâh fî'n-Nahv* adlı eserler de Arap dili alanlarında verdiği müstakil eserlerindedir. (Brockelmann II: 178-198; Özkan 188-198)

el-Ma'arrî Kimdir?

Ahmed b. Abdillâh b. Suleymân el-Kudâî et-Tenûhî el-Ma'arrî, dilci ve şairdir. Arap edebiyatının usta kalemlerinden biridir. (ö. 363/973-974) yılında bu günkü Suriye sınırları içinde bulunan Halep şehrinin güneyinde, el-Ma'arra (Ma'arratu'n-Nu'mân) kasabasında doğmuştur. İlim ve edep sahibi, bürokrat bir ailenin çocuğudur. İlk dil ve gramer bilgilerini el-Ma'arra şehrinde babasından ve Halep'te Muhammed b. Abdillâh b. Sa'd en-Nahvî'den almıştır (İbn Hallikân 1: 88). Dört yaşındayken geçirdiği çiçek hastalığı sonucu gözleri kör olmuş, yüzünde çiçek bozuklukları meydana gelmiştir. Şair bu olayın, kendisinin dört yaşındayken, henüz sekiz yaşındaki deveden yeni doğmuş deveyi ayıramayacak durumdayken gerçekleştiğini ifade eder (el-Hamevî, *İrşâdu'l-Erib İlâ...* 1:342). Bu hastalığı sırasında kırmızı bir elbisesi olduğunu ve hayatında kırmızıdan başka renk tanımadığını söyler (es-Safedî, *Nukesu'l-Humyân fî...* 85). On bir yaşındayken şiir söylemeye başlamıştır. H.398/1008 yılında Bağdat'a bir seyahat gerçekleştirmiş ve bir yıl yedi ay orada kalmıştır. Bu seyahatin amacının tanınma arzusu ve para kazanmak olduğu düşünülebilir.

Umdüğünü bulamadığı Bağdat seyahatinden sonra, el-Ma'arra'ya dönen Ebu'l-Alâ' kendini evine hapsedmiştir. Bu inzivadan sonra kendisini *Esîru'l-Mahbeseyn* olarak isimlendirdi. İki hapis anlamına gelen bu lakapla birinci hapis olarak evini, ikinci hapis ile de amâlığını kastetmektedir. Çaresizce amâlığı kabullenen el-Ma'arrî “Ben, başkalarının gözlerinin görmelerine şükrettikleri gibi amâlığıma şükrediyorum.” dediği rivayet edilir (es-Safedî, *Nukesu'l-Humyân fî...* 80).

Küçük yaşta şiir söylemeye başlayan el-Ma'arrî'nin bu dönemde söylediği şiirleri *Saktu'z-Zend* (Çakmaktaşı kıvılcımları) adlı koleksiyonda derlenmiştir. Bu şiirlerde daha çok el-Mutenebbî' nin etkisi altındadır. Daha sonraki şiirleri ise aldığı eğitimi, hayat anlayışını ve inançlarını ortaya koyan *Luzûmiyyât* veya *Luzûm mâ lâ Yelzem* (gerekli olmayanın gereği) şeklinde adlandırılan koleksiyonda derlenmiştir. Hikmet ve zühd içerikli bu divân felsefi bir eser görünümündedir. Şair bu şiirlerinde kötümser ve şüpheli bir ruh hali içindedir.

Şairin önemli eserlerinden biri de *Risâletu'l-Gufrân* (Af, bağışlama mektubu)'dır. Nesir olarak kaleme alınan bu eser, İbnu'l-Kârih lakabıyla tanınan Alî b. Mansûr el-Halebî'nin, el-Ma'arrî'ye yazdığı bir mektuba cevaben bir kitap boyutunda yazılmış eserdir. İbnu'l-Kârih'le cennete yaptığı bir seyahatte bazı ünlü Arap şairlerle karşılaşır. Şairlerle aralarında geçen diyaloglar, cennet nimetleri, cehennem azabı gibi kavramları betimler. Bu arada İbnu'l-Kârih'in risâlesine de cevap verir. Dante (ö.1321)'nin *İlâhî Komedya* adlı eserinde, el-Ma'arrî'nin bu eserinden etkilendiği söylenir. Lazkiye şehri yakınlarında ziyaret ettiği bir manastırda konuştuğu, felsefeden haberdar bir rahibin sohbetinden sonra İslâm dini hakkında şüpheye düşer. Onun, *el-Fusûl ve'l-Gâyât* adlı eseri Kurân-ı Kerim'e bir muâraza olarak yazdığı rivayet edilir (es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât* 2: 407). Bu eser seçili bir üslûpta dinî ve ahlâkî konuları ele alır.

Peygamberlere ve ölümden sonra hayata inanmayan şair et yemez, satranç ve tavlâ oynardı. Bu yüzden onun brahman olduğu ileri sürülür. Sık sık zındıklık ve kâfirlikle suçlanırdı. (el-Enbârî 259). Ancak ömrünün sonlarında tövbe ettiği ve h.449/1057-1058 yılında bir Müslüman olarak öldüğü belirtilmektedir (İbnu'l-İmâd 5: 279).

Mutenebbî, Buhturî ve Ebû Temmâm'ın şiirlerini şerh etmiştir (es-Suyûtî, *Buğyeti'l-Vu'ât...* 1: 238). Bu üç şairden hangisinin daha iyi şair olduğu sorulduğunda çok etkilendiği el-Mutenebbî'yi üstün tutmuştur (el-Âmidî 2: 56). Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ali el-Hatîb et-Tibrîzî, İbn Sinân el-Hafâcî onun öğrencilerindedir (el-Enbârî 258). Zamanının en bilgili kişisiydi. Kendisi göremediği için eserlerini katibi Alî b. Abdillâh b. Ebî Hâşim'e yazdırırdı (ez-Ziriklî 1: 157). el-Ma'arrî'nin eserlerinin pek çoğu zamanımıza ulaşmamıştır. Yukarıda anılan eserlerinden başka *Melka's-Sebil fi'l-Va'z ve'z-Zuhd*, *Zecru'n-Nâbih*, *es-Sâhil ve's-Şâhic*, *Risâletu'l-Melâike* gibi eserleri bulunmaktadır (Geniş bilgi için bkz. Düzgün 12-61).

es-Suyûtî Bu Manzûmeyî Neden Yazdı?

es-Suyûtî'nin risâle formunda, küçük hacimli bu urcûzesini yazmasının nedeni doğrudan kendisi ile ilgili değildir. Yukarıda adı geçen Ebu'l-'Alâ' el-Ma'arrî (ö.449/1057)'nin biyografisinde geçen bir rivayetten kaynaklanmaktadır.

Yetiştığı Haleb'ten "Alimi olmayan bir yerde yetiştim" diye söz eden el-Ma'arrî, Bağdat'ta kendini ispat çabasıyla olsa gerek çeşitli dil ve edebiyat meclislerine katılır.

Burada nahiv alimi Alî b. İsâ er-Rebe'î'nin adını duyar (İbnu'l-'Adîm 3: 211). er-Rebe'î, muhakeme kuvveti yüksek, zeki bir nahiv alimidir. Ebû Sa'îd es-Sîrâfî'den nahiv dersleri aldıktan sonra, İran'ın Şîrâz şehrine giderek Ebû Alî el-Fârisî'nin derslerine yirmi yıl devam etmiştir. Sonra Bağdat'a dönmüş ve ölene kadar orada kalmıştır. Hocasının el-İzâh adlı eserini şerh etmiştir. h.420/1030 yılında doksan yaşında ölmüştür (el-Enbârî 257). el-Enbârî, *Nuzhetu'l-Elibbâ' fî Tabakâtu'l-Udebâ'* adlı eserinde Ebu'l-Kâsım et-Tenûhî'den nakille el-Ma'arrî ile er-Rebe'î arasında geçen şöyle bir olayı anlatır:

Bağdat'a geldi, ona şiirlerinden okudum. Yine şöyle söyler: Bağdat'a geldiğinde nahve dair bazı şeyler okumak için Alî b. İsâ er-Rebe'î'nin huzuruna girer. er-Rebe'î ona: "Kör kalksın/gitsin" der ve o da kızgın bir şekilde oradan çıkar. Bir daha da ona gelmez (el-Enbârî 258).

er-Rebe'î burada "Kör kalksın/gitsin" derken *el-İstabl* kelimesini kullanır. İstabl kelimesi Arapça değildir. Latinedeki *Stable* durmak kelimesinden gelmektedir (Skeat 588). At ağılı veya atların durduğu yer anlamındadır. Ancak Şâm diyarı dilinde "Kör" anlamında kullanılmıştır. الإصطبل şeklinde Sâd harfiyle yazılır ancak الإسطبل şeklinde Sîn harfiyle yazıldığı da olur.

Ancak onun aşağılanması bu olayla sınırlı kalmaz. er-Rebe'î'nin ilmine ve kişiliğine olan saygısından dolayı olmalı, el-Ma'arrî kızsı da oradan hiçbir şey söylemeden, sessizce ayrılır. Fakat tanımadığı, sıradan birinin hakaretine uğrayınca dayanamayıp ve kendi üstünlüğüne yakışan bir cevap verir. es-Suyûtî'nin bu urcüzeyi de yazmasında da ilham kaynağı olan bu olay biyografik kaynaklarda şöyle rivâyet edilmektedir:

Bir gün el-Ma'arrî, eş-Şerîf el-Murteâ (436-355/966-1044)'nın⁹ yanına gelir ve orada bir adama çarpar. Adam da "Kim bu köpek" şeklinde şairin duyacağı bir tonla etrafına seslenir. el-Ma'arrî de "Köpeğin yetmiş adını bilmeyen köpektir" şeklinde bir

⁹ eş-Şerîf el-Murtezâ, Ali b. el-Huseyn b. Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhim, Hz. Hüseyin'in torunlarından. Kelâmcı, edip ve şairdir. Mu'tezile taraftarıdır. Bağdat'ta doğmuş ve yine orada ölmüştür. Birçok eseri vardır fakat daha çok el-Emâlî adlı eseriyle tanınmıştır. (Geniş bilgi için bkz. ez-Zirikli 4: 278)

cevap verir (el-Enbârî 258; ed-Demîrî 3: 609; es-Safedî, *Nukesu'l-Humyan fî...* 79). Bu diyalog el-Murtedâ'nın ilgisini çeker ve el-Ma'arrî'ye yaklaşıp onu sınar. Bu sınav sonucunda onun çok bilgili biri olduğunu anlar. (es-Safedî, *el-Vâfi bil'l-Vefeyât* 2: 406; ed-Demîrî 3: 609). O gidince mecliste bulunanlara: “ el-Mutenebbî'nin daha güzel kasideleri varken, bu kör, bu kasideyi zikretmekle ne kasd etti biliyor musunuz?” diye sorar. Mecliste bulunanlar da: “Hayır” derler. el-Murtezâ şöyle devam eder: “ O bu sözü ile beni kınadı.” el-Ma'arrî'nin okuduğu kasîdede el-Mutenebbî şöyle diyordu:

وإذا أتتك مذمتي من ناقص فهي الشهادة لي بأني كامل

Sana, eksik, nakıs bir kişiden benim hicvim gelirse bu ancak benim kamil olduğumun şahididir.

es-Suyûtî, urcûzesinin mukaddimesinde bu olayı anlatır. el-Ma'arrî'nin yaptığı bu nitelemeden kurtulmak için olsa gerek, dil ile ilgili eserleri inceleyerek bu sayıda köpek ismini derleyebileceği ümidiyle urcûzesini yazar ve aynı ismin çeşitli Arap lehçelerindeki kasr veya medd ile okunanları da dahil olmak üzere altmışı aşkın isme ulaşır. Bunların bazıları sıfat, bazıları köpeklerin lakapları, bir kısmı köpeklerin dişlerinin şekline bakılarak verilen lakaplar, bir kısmı da aynı familyadan olan diğer hayvanlara da verilen lakaplardır.

Urcûze mensur eserlerde olduğu gibi Allah'a hamd ve Peygambere salat ile başlar. Sonra eserin yazılmasına neden olan söz konusu olayı yani sebep-i te'lifi anlatır. es-Suyûtî bu girişten sonra dil kitaplarını incelediğini ve bu isimlerden çoğunu derlediğini belirtir. Urcûzenin 9.beytinde bu manzumenin ismi konusunda şöyle der:

يا صاح من مَعْرَةِ التَّمْرِي فَسَمِّهِ هُدَيْتَ بالتَّيْرِي

Dostum! -Doğru yola erdirilesin- bunu “el-Ma'arrî'nin Ayıplamasından Kurtuluş” diye isimlendir.

es-Suyûtî bundan sonra köpek isimlerini sıralar. Fakat burada tilki çakal ve kurt gibi köpekle aynı familyadan gelen yırtıcıların da adları ve künyelerini verir. Bütün bu isimlerle toplam sayı altmışın üzerine ulaşır. Aynı şekilde Kâtib Çelebi de bu eserden söz ederken es-Suyûtî'nin altmışı aşkın isim bulduğunu belirtir (Kâtib Çelebî 1: 337). Fakat es-Suyûtî 'nin urcûzesinin elimizdeki metinlerinde herhangi bir sayı zikredilmemektedir. İlgili beyitler aşağıdaki gibi geçmektedir.

لَعَلَّنِي أَجْمَعُ مِنْ ذَا مَبْلَغِهِ

وَقَدْ تَتَّبَعْتُ دَوَائِي مِنَ اللَّغْهِ

وَأَرْتَحِي فِيهِمَا بَقِي تِسْرِي

فَجِئْتُ مِنْهَا عَدْدًا كَثِيرًا

Belki bu sayıyı toplarım diye dil divanlarını izledim.

Onların çoğunu buldum. Geriye kalanında da kolay olduğunu umuyorum.

es-Suyûtî urcûzesine başlangıçta olduğu gibi Allah'a hamd ve Peygembere selam ile son verir.

es-Suyûtî'nin otuz yedi beyitten oluşan bu eseri iki defa tahkik edilmiştir. Bunlardan ilki Ebû Usâme el-Mağribî tarafından Fas'ta 2009 yılında yapılarak basılmıştır. Ancak yazarın nüshasında farklı bir imla yöntemi izlemiş, sayfa sonlarına gelen beyitleri eksik bırakarak aynı beyitleri tam haliyle tekrar yazmıştır. Ayrıca manzume tamamıyla harekelenmemiştir. Bazı isimlerin imlası birbirine çok yakın olduğundan okuma ve anlamlandırmada buna gereksinim vardır. Yazar kendi yazdığı bir mukaddimededen sonra köpek isimleri ile ilgili açıklamalarda bulunmuş ve sonra da urcûzeye geçmiştir (el-Mağribî 19). el-Mağribî eserinin mukaddimesinde es-Suyûtî'den nakille altmıştan fazla isim bulunduğunu ifade eder. Kendisi de dipnotta, urcûzede altmış dört köpek isminin olduğunu söyler. (bkz. el-Mağribî 18).

Diğer bir tahkik ve şerh ise *et-Taharrî fi't-Teberri min Ma'arrati'l-Ma'arrî* adıyla Muhammed Abdurrahman Şemile el-Ehdel tarafından 2011 yılında yapıp Lübnan'da basılmıştır. el-Ehdel kendi bulduğu bazı köpek isimlerini de beş beyit halinde es-Suyûtî'nin urcûzesinin altına eklemiştir. Ancak el-Ehdel urcûzede altmış bir köpek ismi tespit etmiştir. Urcûzenin on dokuzuncu beytinde geçen *el-Kalatî*, *es-Selûkî* ve *es-Sînî* isimlerini nisbe ismi sayarak bunları köpek ismi olarak almamıştır. Otuz üçüncü beyitte geçen *Du'il*, *Du'ul* ve *ed-De'elân* birbirine çok yakın görüldüğü için hepsi bir isim olarak sayılmıştır. Bu isimler sayılsa bile verilen isimler yetmiş bulmamaktadır. Her iki çalışma arasında bazı küçük farklılıklar göze çarpmaktadır. el-Ehdel'in çalışmasında anlam değişikliklerine yol açan bazı imla farkları ve yazım hataları vardır. Örneğin urcûzenin 4. Beytindeki مُعَبَّرًا *mu'abbiren* kelimesi مُعَبَّرًا şeklinde yazılmıştır. 12. beyitteki المُطْرَبُ kelimesi sehven المُطْرَبُ şeklinde yazılmıştır. Bu manzume şöyledir:

التَّبْرِي مِنْ مَعْرَةِ الْمَعْرِي

اللَّهُ حَمْدٌ دَائِمٌ الْوَلِي
 قَدْ نَقَلَ التَّقَاتُ عَنْ أَبِي الْعَلَا
 قَالَ لَهُ شَخْصٌ بِهِ قَدْ عَثَرَ
 فَقَالَ فِي جَوَابِهِ قَوْلًا جَلِي
 الْكَلْبُ مَنْ لَمْ يَذُرْ مِنْ أَسْمَائِهِ
 وَقَدْ تَتَبَعْتُ دَوَابِئَ اللَّعْنَةِ
 فَجِئْتُ مِنْهَا عَادًا كَثِيرًا
 وَقَدْ نَظَّمْتُ ذَاكَ فِي هَذَا الرَّجَزِ
 سَمَّاهُ هُدَيْتَ بِالتَّبْرِي

ثُمَّ صَلَاتُهُ عَلَيَّ النَّبِيِّ
 لَمَّا أَتَى لِلْمُرْتَضَى وَدَخَلَ
 مَنْ ذَلِكَ الْكَلْبُ الَّذِي مَا أَبْصَرَ
 مَعْرًا لِي لِذَلِكَ الْمَجْهَلِ
 سَبْعِينَ مُوَمِيًا إِلَى غَلَائِهِ
 لَعَلَّنِي أَجْمَعُ مِنْ ذَا مَبْلَغِهِ
 وَأُرْتَحِي فِيهِمَا بَقِي تَيْسِيرًا
 لَيْسَ تَفِيدُهَا الَّذِي عَنْهَا عَجَزُ
 يَا صَاحِبِ مِنْ مَعْرَةِ الْمَعْرِي

وَالْكَلْبُ¹² وَالْأَبْقَعُ¹³ ثُمَّ الزَّرْعُ¹⁴

مِنْ ذَلِكَ الْبَقِيعُ¹⁰ ثُمَّ الْوَارِغُ¹¹

وَالْعُرْبُجُ¹⁸ الْعَجْوُزُ¹⁹ ثُمَّ الْأَعْقَدُ²⁰

وَالْحَيْطَلُ¹⁵ السُّخَامُ¹⁶ ثُمَّ الْأَسَدُ¹⁷

¹⁰ el-Bâki': Farklı renklerde olan, derisinde siyah-beyaz veya farklı renklerde benekler bulunan köpek. (İbn Manzûr, 8: 17)

¹¹ el-Vâzi': Savaşta ordu birliklerini ileri veya geri alıp sevk eden yönetici. Diğer bir anlamı da engel olan, alıkoyandır (Halîl b. Ahmed, 4: 67). Kurtların kuzuya ulaşmasına engel olduğu için köpeğe verilen künyelerden biridir.

¹² el-Kelb: Dişleri ile ısırarak yırtıcı türü, köpek. Dişili Kelbe'dir. Çoğulu *Eklub, Kilâb, Kelîb, Ekâtîb, Kilâbât* şekillerinde gelebilir. Muhtemelen çekme, şiddetle asılma işinde köpeğin iki çeneleri gibi birbirine bağlı iki şey. Farsça *Lugatnâme* adlı sözlükte *Keleb* kelimesi: Ağzın etrafı, çevresi, ağzın etrafını saran yapı veya kuşun gagası (Mu'in ve Şehîdî, *Lugatnâme* 12: 18471). Arapça sözlükler köken anlamları üzerinde durmuyor. Sadece bir hayvan ismi olarak ele almakta, nasıl ve nereden türediği konusunda bilgi vermemektedir. Ancak bu kökün anlamının yukarıda verilen Farsça sözlükte geçen tanıma daha yakın olduğu düşünülmektedir. Türkçede kullandığımız *Kelpeten, Kelepçe* gibi isimlerin de buradan geldiği anlaşılmaktadır. İngilizcedeki *clip* kesmek, kırmak anlamına gelen kelimeye anlam ve telaffuz olarak çok benzer (Bkz. Anaissi 23). Yapışmak, kavramak, sıkıca tutmak, çimdiklemek, kıstırmak, acıtmak... anlamlarına da gelir. Köken olarak *Clypann* kelimesi verilmektedir (Bkz. Skeat 115; Weekley 314). Arapça, Farsça ve İngilizcedeki bu kökler arasında anlam ilişkisi olabilir. Asurca çivi yazılı metinlerde yine *Kalbu* olarak geçmektedir (Bkz. Mercer 46). Bu *Kelb* kökü Semitik dillerde *Kal (Kele, Kale, Kelî)* olarak bulunuyor. Zararlı hayvanları ifade etmek için bu anlamdaki isimlerin sonuna -b- eki getirilmekte ve böylece *Kelb* kökü tamamlanmaktadır (Orel ve Stolbova 331). *Klb* kökü yakalamak, tutmak; *Killâb* (Çoğ. *Kelâlîb*) 10-20 cm. uzunluğunda metal kanca. Akadcada *Kalabbu* veya *Kalappu*: Bir çeşit balta. Süryanicede *Kulba* küçük balta, kısıkaç, maşa, kelpeten, pens... gibi anlamlara gelmektedir. (Bkz. Halayqa 37)

¹³ el-Ebka': Benekli. Kuş veya köpekte asıl renginin dışında renklerin bulunması.

¹⁴ ez-Zâri': Örtün, kapatan anlamındadır.

¹⁵ el-Haytal: Kedi veya köpek anlamındadır. Aynı zamanda attâr, çekirge sürüsü, küçük ok, bela ve musibet anlamlarına da gelir.

¹⁶ es-Suhâm: Yün ve pamuk gibi yumuşak şeyler. Ateşte kaynatılan tencerede kalan is, karalık. Rengi siyah olan her şey. Köpeğin tüylerinin yumuşak olması dolayısıyla bu ad verilmiş olabilir.

¹⁷ el-Esed: Aslan.

¹⁸ el-'Urbûc: İri yapılı köpek

¹⁹ el-Acûz: Yaşlı, koca, baba

²⁰ el-A'kad: Kuyruğu dolanmış veya kıvrılmış köpek, kurt veya dişi köpekle sarmaş dolaş olan köpek anlamındadır. Aynı şekilde kuyruğunda boğum şeklinde bir düğüm olan koyun ve koça da bu isim verilir.

وَالْقُطْرُبُ 24 الْفُرْنِيُّ 25 ثُمَّ الْفَلْحَسُ 26

وَالْأَعْنَقِيُّ 21 السِّدْرِبَاسُ 22 وَالْعَمَلُّسُ 23

بِالْمَدِّ وَالْقَصْرِ عَلَى اسْتِوَاءٍ 29

وَالْتَنِيمُ 27 الطَّلَقُ 28 مَعَ الْعَوَاءِ 29

وَفِيهِ لُغَزٌ قَالَهُ حَبِيبٌ 30

وَعُدَّ مِنْ أَسْمَاءِهِ الْبَصِيرُ 30

دَاعِي الضَّمِيرِ 31 ثُمَّ هَانِي الضَّمِيرِ 32

وَالْعَرَبُ قَدْ سَمَّوْهُ قَدْ مَأً فِي النَّفِيرِ 31

مُشَيِّدَ الْذِكْرِ 34 مُتَمِّمَ الْيَعْمِ 35

وَهَكَذَا سَمَّوْهُ دَاعِي الْكِرْمِ 33

21 el-A'nak: Boynunda beyazlık olan köpek.

22 ed-Dirbâs: Saldırgan köpek veya iri yapılı aslan.

23 el-'Amelles: Hızlı yürüyüşe dayanıklı (köpek). Sinsi kurt

24 el-Kutrub: Usta hırsız, fare, tüysüz, köse kurt, kuş, câhil, korkak: köpeklerin ve cinlerin küçüklerine verilen ad. Ateş böceği veya gündüz hiç durmadan çalışan böcek. Bu böcek gündüz çok çalıştığı için gece öyle uyurmuş ve sabah adeta bir ölü gibi görünürmüş. Dilci Kutrub her sabah erkenden Sibeveyh'in kapısının önüne gelir ve beklermiş. Sibeveyh de kapıyı açınca onu karşısında bulur ve ona "Sen gece böceğisin" diyerek onun gece uyumayıp kapısının önüne geldiğini ima edermiş (Bkz. İbn Manzûr, 1: 683). Bütün gece uyanık kalıp sabah uykuya dalan köpek de bu böceğe benzetilmiş olabilir.

25 el-Furnî: İri yapılı, büyük köpek ve iri adam.

26 el-Felhas: Hırslı, aç gözlü insan veya köpek.

27 es-Sağim: Azgın, saldırgan köpek.

28 et-Talk: Bağımsız, kayıtsız anlamlarındadır. Ayrıca avın ardından hızla koştuğu için av köpeğine verilen bir isimdir.

29 el-'Avvâ: Çok uluyan anlamındadır. Köpek veya anüs için kullanılır.

30 el-Basîr: Cenab-ı Allâh'ın isimlerinden biridir. Her şeyi çok iyi gören anlamındadır. Köpeklerin gözleri de keskin olduğu için bu şekilde isimlendirilmiştir.

31 Dâ'î'd-Damîr: Dâ'î: çağırın, davet eden anlamındadır. ed-Damîr: Garib yolcudur. Köpekler havlamalarıyla sahiplerine yoldan geçenleri haber verdiği ve sahiplerinin de bunları eve davet etmeleri nedeniyle bu isim verilmiştir.

32 Hâni'u veya Hâdi'd-Damîr: Yolunu kaybeden yolculara yolu havlamalarıyla yol gösteren köpek.

33 Dâ'î'l-Kerem: Dâ'î: Çağırın, davet eden anlamına geldiği gibi neden, sebep anlamında gelir. Kerem ise saygınlıktır. Saygınlık sebebi: İkrâm gören misafir ev sahibine saygı gösterip değer verdiği için ve misafiri de havlamalarıyla köpek çektiği için böyle bir isim verilmiştir.

34 Muşeyyidu'z-Zikr: Adı, sanı, yücelten. Yine köpeğin havlamalarıyla ev sahibine gelenlerin müjdesini vermesi, ev sahibinin de konuklara ikramda bulunması böylece insanlar arasında adının yücelmesi dolayısıyla bu isim verilmiştir.

35 Mutemmimu'n-Ni'em: 33 ve 34. Dipnotlarda verilen bilgiler çerçevesinde yapılan ikramlar nedeniyle Allah'ın bu insanlara olan nimetini vermesi. Bu ibare *nimeti tamamlayan* anlamındadır. 31.34.35. dipnotlarda geçen isimlerin hepsi aynıdır. el-Ebşihî, Arapların köpeği bu adlarla isimlendirdiklerini belirtir. (bkz. el-Ebşihî, 1: 373)

وَمُنْزِرٌ³⁹ وَهَجْرٌ⁴⁰ وَهَبْلٌ³⁸
 مِنْهُ مِنَ الْهَمَزَةِ وَاللَّامِ عَرِي
 كَذَلِكَ الصَّيْنِيُّ⁴⁴ بِذَلِكَ أَشْبَهَ
 كَذَا زَوَاهُ صَاحِبِ الْعُبَابِ⁴⁶
 لَوْلَا الْكَلْبِ أَسْمَاءٌ تُلْقَى
 وَهَوَّأَبُو خَالِدٍ الْمَكْنِيُّ

وَتَمْتَمٌ³⁶ وَكَالِبٌ³⁷ وَهَبْلٌ³⁸
 ثُمَّ كَسْبٌ⁴¹ عَلَمٌ الْمُدَكَّرِ
 وَالْقَلَطِيُّ⁴² وَالسَّلَوِيُّ⁴³ نَسَبَهُ
 وَالْمُسْتَنْطِيزُ⁴⁵ هَاجِجُ الْكِلَابِ
 وَاللِّدْرُصُ⁴⁷ وَالْجِرْوُ⁴⁸ مُنْتَأَثُ الْفَا
 وَالسَّمْعُ⁴⁹ فِيمَا قَالَهُ الصَّوْلِيُّ

³⁶ Semsem: Av köpeği: Kupay veya tazı.

³⁷ Kâlib: Köpek sahibi veya terbiyecisi. Bir diğer anlamı da köpek topluluğudur.

³⁸ Hibla' veya Hebla': Yemendeki Selûk şehrine ait köpek türlerinden biri. Bu tür köpek hızlı koşması ve ceylan, tavşan, tilki ve çakal avlamasıyla tanınmıştır. Obur anlamına da gelir. Bir insanın ana veya babasından biri bilinmiyorsa buna 'Abd Hibla' adı verilmektedir. el-Ma'arrî Risâletu'l-Melâike'de bu ismin *Bele'a*/ yuttu anlamına gelen kökten türediğini belirtiyor (Bkz. El-Ma'arrî, Risâletu'l-Melâike 93).

³⁹ Munzir: Bir tehlikeye karşı insanları uyarın, haber veren.

⁴⁰ Hicra' veya Hecra': Yine Yemendeki Selûk şehrine ait çevik bir köpek türü. Uzun boylu, ahmak veya korkak anlamlarına da gelir.

⁴¹ Kuseyb: Erkek köpeğe verilen özel isimlerden biri. Harf-i Ta'rif almaz. Lisânu'l-Arab adlı sözlükte bu kelimenin aslının dişi köpek için kullanılan *Kesâb* kelimesi olduğu, muhtemelen bir şiirde *Kuseyb* olarak geçtiği belirtilmektedir. Aynı kökten gelen *el-Kevâsib* kelimesine *yrtıcılar* anlamı verilmiştir. Bunların hepsi anlamı çalışıp, gayret ederek bir şeyler kazanmak ile ilgilidir. (bkz. İbn Manzûr, 1:717).

⁴² el-Kalatî: İnsan, köpek ve kedilerin kısa boylularına verilen ad, testisleri büyük olan. Cin ve şeytanların küçüklerine verilen ad.

⁴³ es-Selûk: Yemende zırhları ve köpekleriyle meşhur bir yöre. (el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldân 3: 242). Buraya mensub köpeklere *Selûkî* adı verilmektedir. Ebû Nuvâs, divanında bulunan av şiirlerinde bu köpek türünden de söz etmektedir.

⁴⁴ es-Sînî: Çin'e ait, Çinli, Çin'le ilgili. Gövdesi küçük, kısa bacaklı köpek. Bir ceylana baktığı zaman yaklaşıyor mu, uzaklaşıyor mu, ileri mi gidiyor yoksa geri mi anlayan, yürüyüşünden erkeğini dişisinden ayıran, ölüyü, ölü gibi davranandan ayıran bir köpek türü. (ed-Demirî, 2: 279.)

⁴⁵ el-Mustatîr: öfkeli, sinirli, asabî köpek.

⁴⁶ el-'Ubâbu'z-Zâhir: Radiyuddîn el-Hasan b. Muhammed es-Sagâni (ö.650/1252-1253)'nin dil konusunda yazdığı kitaptır.

⁴⁷ ed-Dirsu veya ed-Dersu: Fare yavrusu; kirpi, tavşan gibi kemirgen bir hayvan; Tarla faresi. Köpek için de kullanılmıştır.

⁴⁸ el-Cirvu: Köpek yavrusu, enik. Her hayvanın küçük yavrusu.

⁴⁹ es-Sim'u: Çok hızlı koşan, kurt-sırtlan melezi bir köpek türü.

وَكَلْبَةٌ يُقَالُ لَهَا كَسَابٌ⁵¹
 وَكَسَابَةٌ كُنْتُهَا نَقْمًا لِرُوبَا
 وَلَعَوَةٌ^{54*} وَكُنْتُ لِرَاوِيهِ
 عُسْبُورَةٌ⁵⁶ وَإِنْ نُزِلَ هَا لَمْ تُلَمَّ
 وَأَنْ تُمَدَّ فَهِيَ وَجَاءَ سَمْعًا
 أَوْ تَغْلَبَ فِيهَا رَوًّا بِالذَّيْسِ⁵⁸
 تُدْعَى وَقَسْنُ فَزِدًا عَلَى مَا شَاكَهُ
 فِيمَا لَهُ ابْنُ دُخَيْبَةَ قَدِ انْتَسَى
 جَمِيعُ ذَلِكَ أَتَبَّتْهُمَا سَمَاعُهُ
 وَمَنْ سَمَّاهُ دَأْلٌ⁶³ قَدْ سَاوَى
 وَأَفْتِيحٌ وَضُمَّ مُعْجَمًا لِلدُّلَانِ⁶⁷

وَنَقَلُوا الرُّهُدُونَ⁵⁰ لِلْكِلَابِ
 مِثْلُ قَطَامٍ عَلِمًا مُبَيَّنًا
 وَخَذُوا لَهَا الْعَوْلَقَ⁵² وَالْمُعَاوِيَةَ⁵³
 وَوَلَدُ الْكَلْبِ مِنَ الذَّيْبَةِ سَمٌّ⁵⁵
 وَأَلْحَقُوا بِذَلِكَ الْأَحْيَهُعَى⁵⁷
 وَوَلَدُ الْكَلْبِ مِنْ ذَيْبٍ سَيْبِي
 ثُمَّ كِلَابُ السَّمَاءِ بِالْمُهْرَاكِهَةِ⁵⁹
 كَذَلِكَ كَلْبُ الْمَاءِ يُدْعَى الْفُنْدَسَا⁶⁰
 وَكَلْبَةُ السَّمَاءِ هِيَ الْفَضَاعَةُ⁶¹
 وَعَدَدُوا مِنْ جَنْسِهِ ابْنَ آوَى⁶²
 وَدُؤْلٌ⁶⁴ وَدُؤْلٌ⁶⁵ وَاللُّدْلَانُ⁶⁶

⁵⁰ er-Ruhdûn: Serçeye benzeyen, tepelerde yaşayan küçük bir kuş türü (İbn Manzûr 13: 190). Ahmak, korkak insana verilen ad (el-Fîrûzâbâdî 1: 1202). Bazı köpekler bu ürkek kuşa benzetildiği için bu şekilde isimlendirilmiş olabilir.

⁵¹ Kesâb: Dişi köpeğe verilen özel isimdir.

⁵² el-'Avlak: Gulyabanî, cin; hırslı, açgözlü dişi köpek.

⁵³ el-Mu'âviye: Erkeksiz kaldığı zaman erkek köpeklere uluyan dişi köpek.

⁵⁴ el-La've veya el- El-Lu've: Açgözlü, gözü doymaz dişi köpek.

⁵⁵ El-Mağribî'de *Semmi* şeklinde okunmuş.

⁵⁶ 'Usbûre veya 'Usbûr: Dişi kurttan olan köpek yavrusu.

⁵⁷ el-Hayhefâ: Dişi kurttan olan köpek yavrusu; Yemende yaşamış, kaplan ve sırtlan melezi, sarkık kulaklı, çukur gözlü, eğri dişli, büyük pençeli bir yaratık.

⁵⁸ ed-Deysem: Babası kurt annesi köpek veya babası tilki annesi köpek olan yavru.

⁵⁹ el-Herâkile: Büyük iri cüsseli: İri, büyük balık; su köpeklerine verilen ad.

⁶⁰ el-Kundus: Kunduz

⁶¹ el-Kudâ'a: Su samuru: dişi su köpeği, leopar.

⁶² İbn Âvâ: Çakal

⁶³ De'el: Ağır yürüyüş veya çeviklik; çakal, kurt.

⁶⁴ Du'il: Çakal.

⁶⁵ Du'ul: Çakal. Hemzenin kesri ve dammiyle okunabilir (Bkz. el-Fîrûzâbâdî, 1:997).

⁶⁶ ed-De'elân: Kurt; Atın canlı bir yürüyüş şekli. Adımlar bir birine yakın zayıfça ve acele ile yürüyüş.ed-Du'l: dağ keçisi.

⁶⁷ ez-Zu'lân: Kurt veya çakal.

وَاللَّغْوِضُ⁷⁰ السُّرْحُوبُ⁷¹ فِيمَا نَقَلُوا

وَالشَّعْبُ⁷⁵ الْأَوَاءُ⁷⁶ فِيمَا يُسْمَعُ

وَمَا بَدَأَ مِنْ بَعْدِ ذَا أَلْحَفْتُهُ

ثُمَّ عَلَيَّ نَبِيٌّ مِنَ السَّالِمِ

كَذَلِكَ الْعَلْوِضُ⁶⁸ ثُمَّ النَّوْفَلُ⁶⁹

وَالْوَعُ⁷² وَالْعَلْوِشُ⁷³ ثُمَّ الْوَعُوعُ⁷⁴

هَذَا الَّذِي مِنْ كُتُبِ جَمْعَتُهُ

وَأَلْحَمْدُ لِلَّهِ هُنَا تَمَّ

es-Suyûtî'nin eserinin başında belirttiği gibi öncelikli amacı yetmiş ismi derleyerek dildeki ustalığını ortaya koymaktır. Bu eserle Câhiliyye şiirinden başlamak üzere kendi zamanına kadar te'lif edilen manzum ve mensûr eserlerde geçen köpek isimlerini derlemiştir. Her ne kadar Arap edebiyatı eleştirmenleri urcûzeyi üstün bir şiir sanatı saymamışlarsa da, es-Suyûtî'nin bu urcûzesinde klasik Arapçada geçen köpek isimlerinin derli toplu bir arada bulunması filolojik ve edebî açıdan bu eseri değerli kılmaktadır. Ayrıca Türk dîvân şiiri ve klasik Arap şiirinde av konusunda çalışanlara katkıda bulunacağı düşünülen bir eserdir.

Sonuç olarak Araplarda dil çalışmaları, şiirin de etkisiyle hep ilgi çekmiş ve erken bir dönemde başlamıştır. Dilciler hemen her alanda tematik çalışmalar yaparak bir ismin eş anlamlılarını derleyen eserler yazmışlar veya bu çalışmalar çeşitli eserlerde yer almıştır. Bu çalışmalardan biri de es-Suyûtî'nin urcûzesidir. Abbâsî döneminde mensûr bilimsel kitapların yanı sıra manzum bilimsel eserler de telif edilmiştir. Hemen her alanda yazılan bu eserlerden biri de es-Suyûtî'nin yukarıda incelenen eseridir. Yazar, Ebu'l-'Alâ' el- Ma'arrî'nin kendisini aşağılayan câhil birine verdiği cevapla kendini yücelterek çağdaşlarına ve kendinden sonrakilere meydan okumasından esinlenmiştir. Bu meydan okumaya cevap verme cüret ve cesaretini kendinde bulan es-Suyûtî,

⁶⁸ el-İllevs: Kurt. Hazımsızlıktan dolayı çekilen sancı. Bu ismin Arapça olmadığı belirtilmektedir(Bkz. el-Ferâhîdî, 2: 314).

⁶⁹ en-Nevfel: Bazı yırtıcı hayvanlara verilen ad. Aslan, efendi. Erkek sırtlan ve çakal.

⁷⁰ el-La'ved: Yemâniye lehçesinde çakal. Dili ile yerden bir şey almak.

⁷¹ es-Surhûb: Çakal; Hafif, atik, uzun yüzlü at; Denizde oturan kör şeytan.

⁷² el-Va'û: Çakal.

⁷³ el-İllevs: Çakal veya kurt. Şerhlerde ve sözlüklerde bu ismin Arapça değil Himyerice olduğu belirtiliyor(Bkz. el-Firûzâbâdî, 1:599; İbn Manzûr, 6:320).

⁷⁴ el-Va'va': Köpek, kurt ve çakal sesi. Güzel konuşan hatib, tilki (Bkz. eş-Şeybânî, 3: 303). İnsan topluluğunun çıkardığı sesler ve çakala verilen ad.(bkz. İbn Dureyd, 1: 216)

⁷⁵ eş-Şağber: Çakal. Rüzgarın eserken yön değiştirmesi.

⁷⁶ el-Ve'vâ':Çakal bağırtısı.

urcûzesini yazmış ve altmışı aşkın ismi derleyerek el-Ma'arrî'nin köpek nitelemesinden kurtulamamıştır.

KAYNAKÇA

Anaissi, P. Tobia S.M.A.L. *Etimologie Semitiche*. Roma: Casa Editrice Italiana, 1909.

el-A'râbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ziyâd. *Kitâbu Esmâ'i Hayli'l-'Arab*. Tah. G.Levi Della Vida. Leiden: 1928.

Brockelmann, Carl. *Geschichte der arabischen Litteratur (Erster Supplementband I-III)*. Leiden: E.J. Brill, 1937.

ed-Demirî. *Hayâtu'l-Hayevân el-Kubrâ*. Tah. İbrâhîm Sâlih. Şam: Dâru'l-Beşâir, 2005.

ed-Dimşikî, Ahmed b. Mustafâ. *Esmâ'u'Eşyâ: Mu'cemu Latâ'ifi'l-Eşyâ*. Tah. Ahmed Abdu'ttevvâb 'Avad. Mısır: Dâru'l-Fadile, tsz.

Düzgün, Osman. *Ebu'l-'Alâ' el-Ma'arrî'nin Luzûmiyyâtı'nda Toplum, Aile ve Din*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

el-Ebşihî, Şihâbuddîn Muhammed b. Ahmed Ebu'l-Feth. *el-Mustatraf Min Kulli Fenn Mustazref*. Tah. Mufid Muhammed Kamiha. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986.

el-Ehdel, Muhammed Abdurrahmân Şemîle. *et-Taharrî fi't-Teberrî min Ma'arrati'l-Ma'arrî*. Lubnan: Dâru'l-Minhâc, 2011.

el-Enbârî. *Nuzhetu'l-Elibbâ fi Tabakâti'l-Udebâ'*. Tah. İbrâhîm es-Sâmerâyî. Ürdün: Mektebetu'l-Menâr, 1985.

el-Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn*. Mısır: Dâru'l-Hilâl, tsz.

el-Firûzâbâdî, Mecduddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrût: Mu'essetu'r-Risâle, 2005.

Halayqa, Issam. *Traditional Agricultural and Domestic Tools In Palestinian Arabic*. Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 2014.

el-Hamevî, Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh er-Rûmî. *İrşâdu'l-Erîb İlä Ma'rifeti'l-Edîb*. Tah. İhsân Abbâs. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993.

---. *Mu'cemu'l-Buldân*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, tsz.

- İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan b. Dureyd el-Ezdî. *Cemheretu'l-Luga*. Tah. Remzî Munîr Ba'lbekkî. Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- İbn Hallikân, Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâ'u'z-Zemân*. Mısır: Dâru's-Sekâfe, 1968.
- İbn Nedîm. *el-Fihrist*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1978.
- İbnu Manzûr. *Lisânu'l-'Arab*. Beyrût: Dâr Sâdır, tsz.
- İbnu'l-'Adîm, Kemâluddîn. *Bugyetu't-Taleb fî Târîhi Haleb*. Tah. Suheyl Zekkâr. Dâru'l-Fikr, tsz.
- Katip Çelebî. *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn*. Yay. Şerefettin Yaltkaya ve Kilisli Rifat Bilge. İstanbul: Maârif Matbaası, 1941.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-Mu'ellifîn*. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1993.
- el-Ma'arrî, Ebu'l-'Alâ', Ahmed b. Abdillâh b. Suleymân et-Tenûhî. *Risâletu'l-Melâ'ike*. Tah. Muhammed Selîm el-Cundî. Beyrût: Dâr Sâdır, 1992.
- Mercer, A. B. Samuel. *Assyrian Grammar With Chrestomathy and Glossary*. Newyork: Frederick Ungar Publishing Co., 1961.
- Mu'în, Muhammed ve Şehîdî, Seyyid Ca'fer. *Lugatnâme*. Tahrân: Müessese-i Lugatnâme-i Dehodâ, h.1377 / 1957.
- Orel, Viladimir E. ve Olga V Stolbova. *Hamito-Semitic Etymological Dictionary, Materials For A Reconstruction*. Leiden: E. J. Brill, 1995.
- Özkan, Halit. "es-Suyûtî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XXXVIII (2010): 188-198.
- es-Safedî. *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*. Tah. Ahmed Arnaût-Turkî Mustafa. Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâs, 2000.
- . *Nukesu'l-Humyân fî Nuketil-'Umyân*. Tah. Mustafa Abdulkâdir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- eş-Şeybânî, Ebû 'Amr İshâk b. Merrâr. *el-Cîm*. Tah. İbrâhîm el-Ebyârî. Kâhire: el-Hey'etu'l-Âmme li-Şu'ûni'l-Metâbi' l-Emiriyye, 1974.
- Skeat, Walter W. *An Etymological Dictionary of the English Language*. Oxford: Clarendon Press, 1888.

- es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Buğyetu'l-Vuât fî Tabakâti'l-Lugaviyyîn ve'n-Nuhât*. Kâhire, 1986.
- . *el-Muzhir fî 'Ulûmi'l-Luga ve Envâ'ihâ*. Tah.Fu'âd Ali Mansûr. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- . *et-Teberri Min Ma'arrati'l-Ma'arrî*. Tah. Ebû Usâme el-Mağribî. Fas: Mektebetu'n-Nûr, 2009.
- Tuzcu, Kemal. "Klasik Arap Şiirinde Didaktik Şiirler.", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Fakülte Dergisi* 47.2 (2008): 147-171.
- . "Arap Şiirinde Recezin Ortaya Çıkışı." *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 35. II (2012):109-129.
- Weekley, Ernest, M.A. *An Etymological Dictionary of Modern English*. London: John Murray, Albemarle Street, W., 1921.
- ez-Zirikli, Hayruddîn. *el-A'lâm (Kâmûs Terâcim li Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ'mine'l-'Arab ve'l-Musta'ribîn ve'l-Musteşrikîn)*. Beyrut: Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, 2002.